

IREZUMI

TDK dolgozat

Jelige: Almond

„A tatovirozás legnagyobb tökélyre emelkedett a japánoknál. Más helyen csak a testnek oly részeit tatovirozzák, melyeket a ruha el nem fed, a japánoknál azonban e művészettel, melyet ép ezért «husing»-nek (Nika no jiben) neveznek magát az öltözetet utánozzák. A művész igen finom és hegyes tűvel dolgozik, melyeket 4, 8, 12, 20-as és 40-es csoportokban erősít meg egy pálczikán; ha árnyalat is szükséges, a tűk különböző nagyságnak. Minden tű ecset által cinober oldattal kenetik be és a művész oly gyorsan szúrja a bőrbe, hogy egy percz alatt tiz szúrást is tesz. Egyes művész egy nap alatt képes az egész mellét és hátat képekkel beborítani és a tatovirozott nagyobb fájdalmat nem érez; bőrgyulladás sem következik be. Japánban csupán a férfiak tatoviroztatták magukat és pedig csak a munkás osztályok közül azok, kik, mint a teherhordók és palackin-vivők, az öltözet által a menetelbe gátolva volnának és még sem akarnak mezteleneknek látszani. Mióta a japán rendőrség a munkásokat is kényszeríti, hogy felöltözve járjanak, a tatovirozás divatja nagyon hanyatlik.”

/Vasárnapi Újság, 1886. 5. szám/

Tartalomjegyzék

Összefoglalás.....	3
A hagyományos japán tetoválás	4
Előszó.....	4
Az irezumi története az Edo-korszakig.....	5
Az irezumi szó értelmezése	5
Történelmi áttekintés, írásos emlékek	6
Edo-korszak, avagy az irezumi virágkora	10
Társadalmi változások az Edo - korszakban.....	10
Irebokuro, avagy az igaz szerelem stigmája	11
Suikoden, Vízparti történetek	13
A tetovált tűzoltók	16
Edo-korszak vége, az irezumi tilalma.....	18
Az irezumi és az ukiyo-e kapcsolata.....	19
A technika	19
Utagawa Kuniyoshi – Suikoden hősök.....	21
Az irezumi és a művészet	23
Kérdőíves felmérés az irezumi és a művészet kapcsolatáról	24
Takahiro 'Horitaka' Kitamura	27
Merre tovább?	29
Összegzés.....	31
Japán nyelvű összefoglaló	33
Irodalomjegyzék.....	35

Összefoglalás

A hagyományos japán tetoválás „egy megbélyegzett művészeti irány?”

Az irezumi - a hagyományos japán tetoválás - már évezredek óta jelen van Japánban, és a mai napig is a társadalom és a kultúra egy meghatározó szegmensét alkotja. Azt vizsgáltam, hogy az évezredek során hogyan alakult át ennek a hagyományos testdíszítésnek a funkciója, mik befolyásolták az alakulását (hangsúlyosan kitérve a tradicionális japán fametszet - az ukiyo-e - hatására). Művészetnek tekinthető-e egyáltalán ezen megnyilvánulás, amely sokak által megbélyegzettnek, elítélendőnek tartott, illetve mi az irezumi jövője. A témához kapcsolódó angol és japán nyelvű szakkönyveket, tanulmányokat, internetes forrásokat dolgoztam fel, illetve edo-kori japán fametszeteket tanulmányoztam, nagy hangsúlyt fektetve Utagawa Kuniyoshi Suikoden illusztrációira. Meglátogattam a Yokohamai Irezumi Múzeumot, a Tokiói Nemzeti Múzeumot, illetve a Tokiói Edo Múzeumot, ahol a témához kapcsolódó fotókat készítettem. Ötven magyar, illetve 50 japán diák között kérdőíves felmérést végeztem, melynek középpontjában az irezumi, illetve a művészet kapcsolata állt. Meglátogattam yokohamai műhelyében a jelenleg élő legnagyobb irezumi tetováló művészt, III. Horiyoshit, akinek egykori tanítványával, Takahiro Horitaka Kitamura japán származású, jelenleg Kaliforniában élő tetováló művésszel interjút készítettem. Az ukiyo-e, illetve az irezumi egymással kölcsönhatásban fejlődött, és köztük a legerősebb kapcsolat az Edo-korszakban volt. A japán és a magyar hallgatók véleménye között statisztikai módszerrel elemezve szignifikáns eltérést találtam az irezumi művészeti értékének megítélésében, amely a két ország közötti kulturális eltérésekből adódik. A tetováló mesterek az irezumit a képzőművészet egy ágának tartják. Az irezumi kultúra jelentősége az Edo-korszak után visszaesett, de a jövőben is meghatározó elemként jelen lesz a japán művészet egyik mellékágán.

Dolgozatomban a japán nevek esetében, ahol nincs megszokott magyar átírás, a Hepburn-féle átírást fogom alkalmazni.

IREZUMI

A hagyományos japán tetoválás

Előszó

Japán szakos hallgatóként az elmúlt években közelebbről is megismerkedhettem a japán kultúrával. Tanulmányaim során a távol-keleti művészettörténet szerteágazó sokszínűsége és összetettsége nagy hatással volt rám. Dolgozatomban mindenképpen a művészettörténethez kapcsolódó, ugyanakkor a jelenkori kultúrát is meghatározó témát szerettem volna feldolgozni. Így esett választásom az irezumire, azaz a hagyományos japán tetoválásra.

A test díszítésének művészete egyidejű az emberiséggel. Már az ősember is viselt különféle ékszereket, gyöngyöket, és színes mintákkal díszítette testét. De mégis milyen célból? A mai modern társadalmak tagjai leginkább hiúságból ékesítik magukat, azonban régen ez a magatartási forma egyfajta beavatási szertartás lehetett, és transzcendens értékkel bírhatott. A gonosz erők távoltartása, a közösséghez tartozás jelölője, esetleg az ellenség elijesztése, mind-mind fontos célok lehettek. A test díszítésének egyik ilyen eszköze a tetoválás, amely sok kultúrában többezeréves hagyománnyal rendelkezik. Afrikában például a különböző törzsek különféle mintákkal tetoválták testüket, jelezve ezzel a törzsi hovatartozást¹. A polinézoknál a tetoválással a társadalmi rangot fejezték ki.² A tetoválás művészete már évezredek óta jelen van Japánban, és a mai napig is a társadalom és a kultúra egy meghatározó szegmensét alkotja. A Jōmon-korszaktól kezdve sok változáson ment keresztül, és leginkább az Edo-korszakban teljesedhetett ki.

Dolgozatom megírása során törekedni fogok arra, hogy mélyebben megérthessem ennek a perifériára szorult művészetnek, filozófiának essenciáját. Olyan kérdésekre szeretnék választ kapni, hogy hogyan alakult át az évezredek során ennek a tradicionális testdíszítésnek a funkciója, mik befolyásolták az alakulását (hangsúlyosan kitérve az ukiyo-e³ hatására), művészetnek tekinthető-e egyáltalán ezen művészi megnyilvánulás, amely sokak által megbélyegzettnek, elítélendőnek tartandó, illetve mi az irezumi jövője? Véleményem szerint a téma feldolgozása során amellet, hogy értékes információkat szerezhetek a kultúra e szélsőséges területéről, mélyebben megismerhetem és megérthetem a japán kultúrát.

¹ Kuni Olfami: African Tribes. www.african-tribes.org (Letöltve: 2012. április 10.).

² Gell, Alfred [1993]: Wrapping in Images: Tattooing in Polynesia, Clarendon Press. Oxford.

³ Hagyományos japán fametszet.

Az irezumi története az Edo-korszakig

Az irezumi szó értelmezése

Az *irezumi* szó a japán nyelvben a tetoválás megfelelője. A szót alaposabban megvizsgálva megkaphatjuk, hogy az *ire* az *iru*, azaz berak, betesz szó renyőkei (konjunktív) alakja, míg a *zumi* a *sumi*, azaz tinta zöngésedett formája. A szót egybeolvasva megkaphatjuk, hogy irezumi, azaz „bevitt tinta”, egyszóval tetoválás. Az irezumi szinonimája a szintén gyakran használt *horimono* kifejezés, amelynek jelentése szintén tetoválás. A *hori* a *horu* ige renyőkei formája, és jelentése vésni, míg a *mono* jelentése dolog, tárgy. A horimono, tehát „vésett dolog” szintén a tetoválás jelentésével bír. A horimono szót az Edo-korszakban kezdték el használni. Az irezumi szót korábban, leginkább a büntető tetoválás megnevezésére használták, mára azonban a két szó közötti jelentésbeli különbségek elhalványultak.⁴ Az irezuminek többféle írásmódja lehetséges, a japán olvasat azonban mindegyik esetben irezumi:

入墨: a kanji-összetétel első fele 入 (ireru), melynek jelentése berak, betesz. A 墨 (sumi) kanji jelentése pedig tinta. Ez a kanji-összetétel tehát a bőr alá bevitt festékre utal.

刺青: a kanji-összetétel első fele 刺 (toke), melynek jelentése tűske, tövis. A 青 (ao) kanji jelentése pedig kék. A bőrbe hegyes, tűszerű eszközzel bevitt festék ugyanis kék színt eredményez, azaz a tűske által kékké festett bőrre utal ez a kanji-összetétel.

文身: az alábbi összetétel kínai olvasata, amely a japán nyelvben is használatos, a *bunshin*. A szót felbontva megkapjuk a kínai 文 *wen* (díszíteni) és 身 *shen* (test) szavakat, azaz a teljes jelentést nézve a „díszített test” kifejezést kapjuk.

Tamabayashi Seiro *Irezumi hyaku sugata* című alkotásában még további lehetséges írásmódokat is megad.⁵ A szinonimák sokszínűségéből is következik, hogy a tetoválás kultúrája aktívan jelen volt a japánok életében.

⁴ Van Gulik, W. R. [1982]: *Irezumi*. E. J. Brill, Leiden (3-4. oldal).

⁵ Tamabayashi Seiro [1956]: *Irezumi hyaku sugata*, Bunsendo, Tokió. (2-5. oldal).

Történelmi áttekintés, írásos emlékek

A japán tetoválás eredete egészen a Jōmon-korszakig nyúlik vissza. A Jōmon-korszak i.e. 10 000-től i. e. 300-ig tartott.⁶ Ezt a korszakot zsinórmintás agyagedényeiről nevezték el.⁷ Ebben a korszakban a japánok ősei veremházakban laktak, halászó - vadászó - gyűjtögető életmódot folytattak. Az embereket és állatokat ábrázoló szakrális jellegű agyagfigurák, az úgynevezett *dogū*-k (1. ábra) is ennek a korszaknak a jellegzetességei. Kutatók feltételezése szerint, ezeknek az agyagfiguráknak az arcán tetoválásra emlékeztető minták jelennek meg⁸. A Jōmon-korszakot követő Yayoi-korszakból (i.e. 300 – i. sz. 300) további „tetovált” agyagfigurák maradtak fenn. Mégis mi lehetett e tetoválások funkciója? A *dogū* agyagfigurákat rituális, temetkezési célokra használták fel, így feltételezhető, hogy a tetoválás szakrális jelentéssel bírt a japánok életében.

1. ábra: Dogū agyagfigura
Forrás: Japán Nemzeti Múzeum
Fotó: Bereczki Nóra

A harmadik századból származó kínai *Gishiwajinden* 魏志倭人伝 (Records of Wei: Biography of the Wa people) a legrégebbi írott forrás, amely a japánokról említést tesz. Ebben a műben találhatunk olyan részt, amelyben a tetoválás transzcendens, védelmező funkciója jelenik meg. A szöveg arra is utal, hogy a testet borító minták később a társadalmi státusz jelölésére is szolgáltak:

„The men of Wa tattoo their faces and paint their bodies with designs. They are fond of diving for fish and shells. Long ago they decorated their bodies in order to protect themselves from large fish. Later these designs became ornamental. Body painting differs among the various tribes. The position and size of the designs vary according to the rank

⁶ Conrad Totman [2006]: Japán története. Osiris kiadó, Budapest.

⁷ 縄文, olvasata dzsómon, jelentése zsinórminta.

⁸ Miyashita Kikuro [2008]: Irezumi to nūdo no bijutsushi : Edo kara kindai e. Nippon Housō Shuppan Kyōkai, Tokió.

of individuals.... They smear their bodies with pink and scarlet just as we Chinese use powder."⁹

A *Kojiki*-t 古事記 (Régi idők feljegyzései) 712-ben írták, és a máig fennmaradt legrégebbi japán krónika. Érdekessége, hogy nagyrészt japán nyelvű. Ez a mű a világ teremtésével kapcsolatos elképzeléseket írja le.¹⁰ Ebben az alkotásban szintén találhatunk olyan részeket, amelyek említést tesznek a tetoválásról:

„Amikor aztán Opo-Kume-No-Mikoto az uralkodó fenséges szavait Isuke-Yori-Pimevel közölte, ez Opo-Kume-No-Mikoto "sarkos" szemébe nézve álmélkodva így énekelt:

*Égen és földön
Igen bátor vitéz –
Szemed miért "sarkos"?”¹¹*

A művet Kazár Lajos fordította, és a fordító a „sarkos” szemet úgy magyarázza, hogy a tetoválás által ékeesebb metszésűvé tett szemekről lehet szó.

A *Kojiki*-ben találhatunk továbbá egy másik részt is, amely konkrét említést tesz a tetoválásról:

„Midőn a Yamasiro-beli Karipa-Wi-be értek és elemőzsiájukat fogyasztották, egy tetovált arcú ember ment oda hozzájuk és elvette tőlük az ennivalót ¹¹.”

A *Kojiki* mellett a másik nagy japán krónika a *Nihonshoki* 日本書紀, „Japán Krónika”, amely 720-ban készült el, és Tenmu császár parancsára állították össze. Ezt a művet kínai nyelven írták, és a *Kojiki*-hez hasonlóan a japán császárok származásáról, uralkodásáról szól.¹⁰ A hetedik könyvben (amely Keiko és Seimu császárról szól) ezt olvashatjuk:

„27th year, spring, second month. On the 20th day, Takeshiuchi no Sukune came back from the Eastern countries and reported, “Among the barbarians, there is the country Hitakami. In that country, the men and women tie their hair up like a hammer, and tatoo

⁹ Mieko Yamada: Japanese Tattooing from the Past to the Present. <http://www.tattoos.com/mieko.htm>.
(Letöltve: 2012. április 21.).

¹⁰ Vihar Judit [1994]: A japán irodalom rövid története. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.

¹¹ Ko-dzsi-ki „Régi történetek feljegyzései” Kazár Lajos fordítása. 1982. Magyar történelmi társulat, Sydney.

themselves, and as people they are daring. They are called Emishi. Also the ground is fertile and spacious, attack and it can be taken.”¹²

Ebben a részben olvashatunk a japán lovas népről, az emishikről, akik a Nihonshoki szerint tetoválták magukat. Az emishi népcsoport Honshū északi részén élt, és egyes kutatók szerint a Jōmon-korszak emberének leszármazottjai.¹³ Barbár népeknek tekintették őket, és a tetoválás jelenségét is összekapcsolták a civilizálatlannak ítélt emishi népcsoporttal.

A Nihonshoki 12. könyve, amely Richu és Hanzei császárról szól, így ír:

„Summer, fourth month. On the 17th day, he summoned Hamako, Muraji of Azumi, and said to him, “You and Prince Nakatsu together plotted treason, and sought to overturn the realm. This crime warrants death. However I will show mercy, and you will be spared death only be tattooed.” That day he was tattooed near the eye, and therefore was called from then on “Azumime.” Also he forgave the followers of Hamako, the fishermen of Noshima, and made them do forced labor on the miyake of Komoshiro.”¹²

Ennek a résznek az az érdekessége, hogy a tetoválás, mint büntetési módszer jelenik meg. Egyes kutatók¹⁴ szerint ebben a korszakban alkalmazták a büntetésnek ezt a fajta módszerét. A tetoválás, mint büntetési módszer egészen az Edo-korszakig fennmaradt. A Jōei-rendelet, amelyet 1232-ben adott ki a Kamakura-shōgunátus,¹⁵ említést tesz arról a büntetési módról, amelyben az ember arcát tetoválással jelölték meg. Ezek a tetoválások olyannyira feltűnőek voltak, hogy akik ilyennel rendelkeztek, teljes mértékben kiszorultak a társadalomból, megvetően tekintettek rájuk. 1716-ban Yoshimune shōgun rendeletet adott ki, amely többek között arról is szólt, hogy kisebb büntettek elkövetése esetén (például csalás, zsarolás), a tetoválás büntetését alkalmazzák.¹⁶ Ezeket a büntető tetoválásokat a homlokon, illetve a karon alkalmazták (2. ábra). Később a figuratív tetoválás elterjedésével módjuk nyílt a megbélyegzett bűnözőknek ezeket a tetoválásokat elfedni. Sokak szerint innen eredeztethető a yakuzák és a tetoválás kapcsolata.

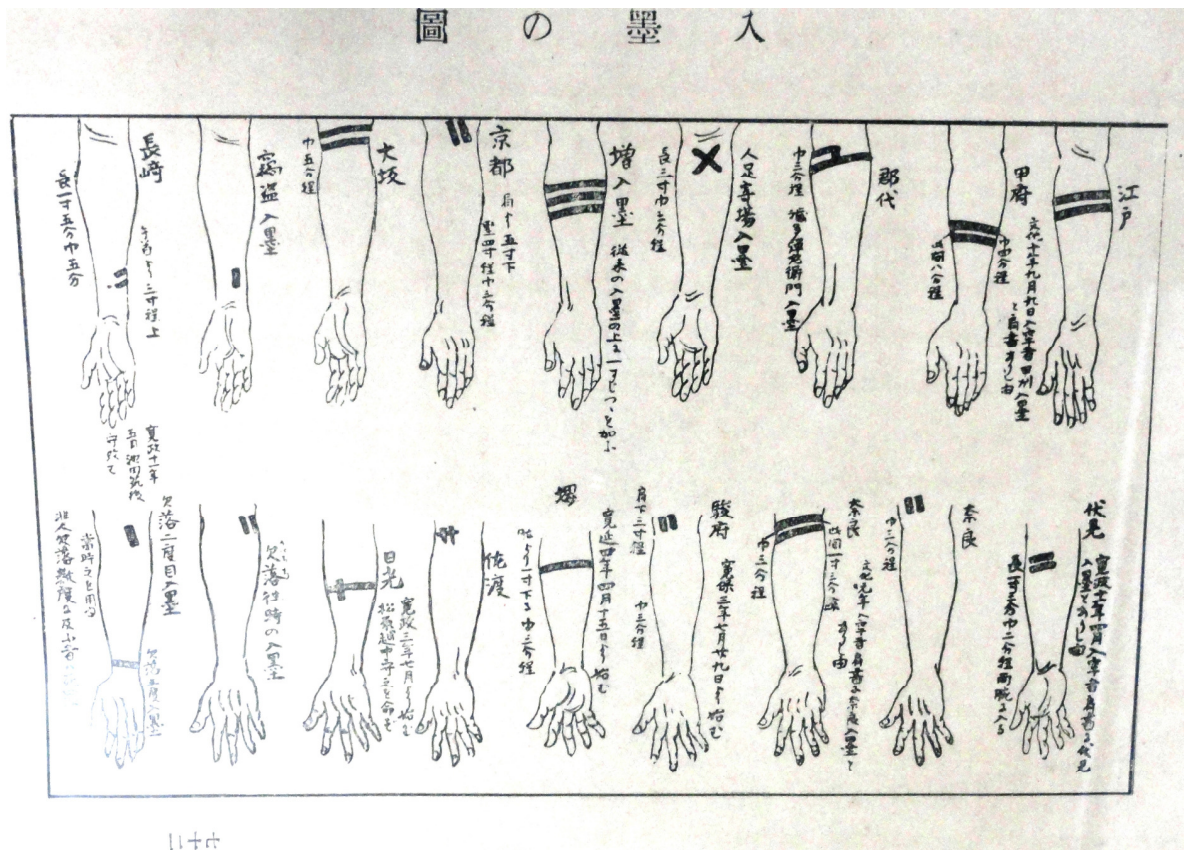
¹² The Nihon Shoki Wiki – Home: Nihon Shoki. <http://nihonshoki.wikidot.com> (letöltve: 2012. február 8.).

¹³ Suzutayu: Who Were the Emishi. <http://www.emishi-ezo.net/WhoEmishi.htm>. (Letöltve: 2012. március 24.).

¹⁴ Richie; 1980, Van Gulik; 1982.

¹⁵ Encyclopedia Britannica: Jōei Shikimoku. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/304391/Joei-Shikimoku> (Letöltve: 2012. március 24.).

¹⁶ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden (10. oldal).

2. ábra: A különböző büntetőtetoválások a karon. Forrás: Yokohama Tattoo Museum, Fotó: Bereczki Nóra

Szintén a Nihonshoki 12. könyvében olvashatjuk az alábbi:

„Autumn, ninth month. On the 18th day, the Emperor was hunting in Awaji. On that day, the Umakai of Kawachi, by order of the Emperor, and were tending the horses. Previously, the tattoo near the eye of the Umakai had not healed completely. At that time in the island Izanagi no Kami said through an oracle, “I cannot endure the stench of blood.” Then they did divination, and the signs said, “It is the spirit from the tattooing of an Umakai.” From then on they stopped the tattooing of the stable attendants. ¹²”

A Nihonshoki 14. könyvében, amely Yuryaku császár uralkodásáról szól, szintén megjelenik a tetoválás büntető funkciója, amikor a császár madarát egy Uda nevezetű ember kutyája megharapta, ami a madár halálát okozta. A császár büntetésképpen a kutya gazdájának arcát tetováltatta:

„Autumn, tenth month. A bird from the bird-keeping administration was bitten by the dog of a person from Uda and died. The Emperor glared with anger, and had their face tattooed and made them part of the bird-keeping guild. Then, the Tsukae no Yohoro of Shinano and Musashi were on the night watch and said amongst themselves, “Alas, in our countries, if you were to stack up all the birds their height would be equal to a small tomb. Even if you eat them morning and night, they still remain. Now the Emperor has, for just one bird, had someone’s face tattooed. What lack of reason! What an evil king!” The Emperor heard this and commanded them to collect and stack up the birds. The Tsukae no Yohoro could not get the preparations done. Then the Emperor made them become members of the bird-keeping guild.”¹²,

Ezen írásos emlékek bizonyítékkul szolgálnak a tetoválás aktív jelenlétéről a japán történelemben. Egészen az Edo-korszakig fennmaradt az irezumi büntetésként megjelenő formája, majd 1872¹⁷-ben a Meiji-korszakban eltörlésre került.

Edo-korszak, avagy az irezumi virágkora

Társadalmi változások az Edo-korszakban

Az Edo-korszak (1603-1867) a japán történelem egyik legmeghatározóbb korszaka. Ebben az időszakban Japán történelmi, társadalmi és kulturális értelemben is hatalmas változásokon ment keresztül. A hosszú belharcokat követően Tokugawa Ieyasu egyesítette a szétagolt országot, és Japánban központosított hatalom jött létre. A Tokugawa-shōgunátus irányítása alatt békés évek következtek a Japán történelemben. Tokugawa Ieyasu, az Edo-korszak első shōguna, áthelyezte a fővárost Kiotóból Edo-ba, a mai Tokióba, míg Kiotó továbbra is megmaradt császári székhelynek. Japánban megkezdődött az iparosodás és a kereskedelem. A városok gyors fejlődésnek indultak, ami a városi polgárság megerősödésével járt¹⁸. A társadalom rétegződése a konfuciuszi értékrendre alapozódott. A városokban 5 fő csoport különült el, ezek rendre a vezető harcos réteg, azaz az arisztokrata szamurájok, a földművesek, a kézművesek, a

¹⁷ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden (15. oldal).

¹⁸ Vihar Judit [1994]: A japán irodalom rövid története. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest. (57. oldal).

kereskedők, illetve a kitasztítottak osztálya.¹⁹ A szamuráj arisztokrácia jelentette a vezető réteget. A földművesek az értékrend szerint azért álltak a társadalmi piramis magasabb szintjén, mivel élelemmel látták el a lakosságot, ezért tevékenységük rendkívül hasznos és elengedhetetlen volt. A kereskedők ezzel szemben nem voltak megbecsült tagjai a társadalomnak, mivel tevékenységük a pénz körül forgott, és a konfuciuszi értékrend úgy tartotta, hogy a pénz mocskos, mivel a személyes érdekekhez kötődik. Így a kereskedők csoportja a társadalom szempontjából nem számított hasznosnak.²⁰

Ezt a korszakot béke jellemezte, ezért a szamurájok, akiknek fő tevékenysége korábban a harc volt, háttérbe szorultak. Nem volt szükség képességeikre, ezért nem tudtak hozzájárulni a társadalmi munkamegosztáshoz. Ezzel szemben a kereskedők iparága fellendült, és ezen társadalmi réteg meggazdagodott, számuk egyre nőtt, fellendítve ezzel a piacgazdaságot. Bár a kereskedő réteg nem rendelkezett politikai hatalommal, hatalmas vagyona tette szert, túllépve a szamurájok nagy részének életszínvonalát.²¹ A módosabb városi réteg igényei nőttek, költségeik is megnövekedtek, és ezzel párhuzamosan a szórakoztató negyedek száma és népszerűsége is fellendült. A szórakoztató negyedek a város egy speciális részét képezték. Itt gyakorlatilag a társadalom minden rétege megfordult, és az inkognitónak köszönhetően bátran élhettek szenvedélyeiknek.

Irebokuro, avagy az igaz szerelem stigmája

A szórakoztató negyedek az igaz szerelem helyszínéül is szolgáltak az Edo-korszakban. Mivel ekkoriban jellemzőek voltak Japánban az előre elrendezett házasságok, nem szerelem alapján házasodtak az emberek. A mai napig is meghatározó eleme a japán kultúrának az úgynevezett omiai,²² azaz az elrendezett házasság. A házasságoknak körülbelül 10-30%-a ma még mindig ezen a hagyományon alapszik.²³ Az omiai megszervezése régen a szülők feladata volt, ma már hivatalos párközvetítők segítik ebben. Az elrendezett házasságok alapját nem a szerelem képezte az Edo-korszakban sem. A szórakoztató negyedekben ezzel szemben az emberek élhettek a szenvedélyeiknek. A prostituáltak érzelmeiket és elkötelezettségüket a szerelmük felé különböző módon

¹⁹ A társadalom legalsó szintjét a kitasztított eta réteg jelentette, és főként bűnözőkből állt.

²⁰ Collcutt-Jansen-Kumakura [1997]: A Japán világ atlasza. Helikon Kiadó, Budapest. (145. oldal).

²¹ Collcutt-Jansen-Kumakura [1997]: A Japán világ atlasza. Helikon Kiadó, Budapest. (147. oldal).

²² Roger J. Davies – Osamu Ikeno [2002]: The Japanese Mind, Tuttle Publishing, Singapore. (165-167. oldal).

²³ Emil Rangholm Larsen: Omiai – Tradition vs. Love. <http://news.asianstudies.dk/2009/09/omiai-tradition-vs-love>. (Letöltve: 2012. április 21.).

demonstrálták. Ilyen volt például a *yubi-kiri*, azaz az ujj vagy ujjperc levágása, a *tsunehanashi*, azaz a köröm kitépése, a *kami-kiri*, azaz a haj levágása, vagy az *irebokuro*.²⁴

Az irebokuro jelenség Kansai területén született meg. A szó az *ireru* azaz berak, betesz ige, illetve a *hokuro* azaz szépségpötty szavak egybeolvadásával jött létre. A szerelmesek kézfejükre egy pöttyöt tetoválva fejezték ki az egymás iránt érzett szerelmüket. Egymás kezét megfogva a hüvelykujjuk éppen a pöttyöt érintette, így ez egy közös kapocsként szolgált közöttük (3. ábra). Később ez a tevékenység elterjedt Edo-ban is, ahol további fejlődésnek indult. Ennek eredményeképpen rövidebb szövegeket tetováltak magukra a szerelmesek. Ezt nevezték *kisho-borinak*.²⁵ Ekkor azonban még nem voltak tetováló művészek. Az emberek saját magukat tetoválták, esetleg közeli ismerőseiket kérték fel a tevékenység elvégzésére.

Az irebokuro jelenség az edo-kori irodalomban is feltűnik. A nyomtatott szórakoztató irodalom ebben az időszakban fellendült. Az úgynevezett kana-zōshiki (szótagírással írt népi eredetű történetek), illetve az ukiyo-zōshiki (a mindennapi, városi polgárság életről szóló elbeszélések, kisregények) nagy népszerűségnek örvendtek.²⁶ Ezek az irodalmi alkotások a városi polgárság számára készültek, és illusztrációkkal tették őket még színeesebbé. Több más olyan alkotás is maradt ránk, amelyekben megjelenik a tetoválás gyakorlása:

3. ábra: Irebokuro

Forrás: Tamabayashi Seiro [1956]:
Irezumi hyaku sugata, Bunsendo,
Tokió. (14. oldal)

<i>Utsukushii</i>	/	<i>Gyönyörű testen.</i>
<i>mi ni mei wo horu</i>	/	<i>Tetovált jelige</i>
<i>tabane hari</i> . ²⁷	/	<i>Tűköteg által</i> . ²⁸

²⁴ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (18-19. oldal).

²⁵ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (28. oldal).

²⁶ Vihar Judit [1994]: A japán irodalom rövid története. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest. (57. oldal).

²⁷ Sato Yojin [1973]: Senryu Yoshiwara fuzoku ezu. Shibundo, Tokió. (53. oldal).

²⁸ Fordította: Bereczki Nóra.

Suikoden, Vízparti történetek

A városi polgárság megerősödésével párhuzamosan a kultúra, és ezzel együtt az irodalom népszerűsége is fellendült. A városi társadalom nagy része tudott írni és olvasni, amelyet a leegyszerűsödött írásmód, a *kana* használat elterjedése tovább segített. Az emberek kedvelték az olvasmányos, szórakoztató könyveket, amelyek egy új műfaj, a *yomihon* elterjedéséhez vezetett²⁹. A yomihonok, azaz olvasókönyvek főleg a populáris klasszikus kínai novellákból nyerték témáikat, mint például a *Shui Hu Zhuan*-ból, azaz a Suikodenből. A Suikoden történetek olyan hősről szólnak, akik a gazdagok fosztogatásával segítettek a rászorulókon. A japán Robin Hood megtestesítőjeként értelmezhetőek. A műnek több japán fordítása is készült, de a legnagyobb sikert az a kiadás arathatta le, amely az ismert yomihon szerző Kyokutei Bakin és a híres ukiyo-e művész Katsushika Hokusai együttműködésével valósulhatott meg. A művet 1805-ben kezdték el fordítani, melyet Hokusai illusztrációi tettek gazdagabbá. A közös munka során azonban a két művész között nézeteltérések adódtak, így a fordítást Takai Ranzan vette át. Hokusai illusztrációi magukkal ragadták az olvasók figyelmét, és nagy népszerűségnek örvendtek. Az olvasóközönség körében a legnépszerűbbek azok a főhősök voltak, akiknek testét tetoválás díszítette. Hokusai illusztrációi olyannyira kedveltek voltak, hogy 1829-ben külön kötet jelent meg a hősök alakjairól *Suikoden yūshi no e-zukushi* címen. Hokusai tanítványai közül is sorra kerültek ki alkotók, akik Suikoden hősöket bemutató könyvillusztrációkat jelentettek meg.³⁰

A Suikoden-örület azonban nemcsak a könyvillusztrációkra volt nagy hatással, hanem az ukiyo-e kultúrát is nagymértékben inspirálta. Az ukiyo-e, a fanyomatos, színes sokszorosítási technika művészeti formája ebben a korszakban bontakozott ki Kansai területén, és terjedt el egészen Edo-ig is, ahol nagy népszerűségnek örvendett. Utagawa Kuniyoshi ukiyo-e művész szintén feldolgozta a Suikoden témát, és sorozatot jelentetett meg a Suikoden 108 hőséről (4. ábra). Mindezeknek köszönhetően a figuratív tetoválás fokozatosan fejlődésnek indult, és fő inspirációs forrását az ukiyo-e képek jelentették. Egy új művészeti megnyilvánulási forma jelent meg, egy új műfaj, ahol az ecsetet felváltotta a tű, a fafelületet pedig az emberi test.

Az illusztrációkban megjelenő harcosok lenyűgözték a városi réteg tagjait. A Suikoden hősök lovagias jelleme, a szegények védelmezése példaértékű volt. Mindezeknek köszönhetően a tetoválás jelenségét új értékekkel ruházták fel. Az

²⁹ Vihar Judit [1994]: A japán irodalom rövid története. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest. (59. oldal).

³⁰ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (48-53. oldal).

otokodate-k olyan fiatalok voltak, akik a városi lakosságot védelmezték az igazság és lovagiasság nevében³¹. A Suikoden hősökkel való azonosulás jelképeként alkalmazták a tetoválás szokását, és az illusztrációkon megjelenő alakokhoz hasonlóan tetováltatták magukat. Ezzel amellet, hogy tiszteletüket fejezték ki a Suikoden hősök irányába, a társadalom megkülönböztetett tagjai is lettek, hiszen ezek a tetoválások feltűnőek voltak, és ezáltal könnyen azonosíthatókká váltak.³² Az új műfaj, az irezumi széleskörű elterjedése nemcsak az írott irodalomban, a képzőművészetben és a hétköznapi életben jelent meg, hanem a kabuki darabok gyakori témájaként is előtérbe került. A színészeket gyakran díszítette tetoválás. Ezen tetoválások között egyaránt volt valódi, illetve csak a darab kedvéért a testre felfestett alkotás is.

Az Edo-korszakban a kereskedő réteg felemelkedésével párhuzamosan az öltözködési szokások is megváltoztak, a városi lakosság tehetősebb rétege gazdagon díszített ruhákban kezdett járni. A földműves társadalom átalakulóban volt a fogyasztói társadalom irányába. A luxus elérhetővé vált, fontossá vált az emberek számára, hogy kifejezzék gazdagságukat, hiszen ezzel növelhették presztizsüket a társadalomban. A divat hatása nem került el a szegényebb, kétkezi munkások osztályát sem, akik naphosszat a melegben fedetlen felsőtesttel dolgoztak. Ezen társadalmi réteg tagjai többek között a gyaloghintó-hordók, kosárkészítők és ácsok voltak. Ők nem engedhették meg maguknak anyagi szempontból sem a feltűnően díszített ruhákat, ezért más utat választottak, és a figuratív tetoválás felé fordultak. Felsőtestüket, illetve karjaikat a ruha mintájához hasonló tetoválásokkal fedték be. Amellet, hogy ezáltal ők is díszessé válhattak, a tetoválás az összetartozás és a szolidaritás jelképévé is vált.³³

³¹ Az otokodate jelentése. Weblio: 男伊達.

<http://www.weblio.jp/content/%E3%81%8A%E3%81%A8%E3%81%93%E3%81%A0%E3%81%A6>
(Letöltve: 2012. március 31.).

³² Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (55. oldal).

³³ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (56-57. oldal).

4. ábra: Kuniyoshi Suikoden illusztrációja Rooshi Ensei hōsról

Forrás: Inge Klompmakers [1998]: Of Brigands and Bravery, Kuniyoshi's heroes of the Suikoden. Hotei Kidaō, Amsterdam. (159. oldal)

A tetovált tűzoltók

Az Edo-korszakban gyakoriak voltak a tüzesetek. A házak, amelyek szorosan egymás mellé épültek, fából, papírból, bambuszból készültek, ezért könnyen lángra kaptak. Ilyenkor sebesen pusztított végig a városon a tűz. Nem egy nagy tüzeset története maradt fenn ebből a korszakból, példaként említve akár a Meireiki nagy tüzesetet, amely 3 napig tartott, és ahol a város közel 70%-a leégett, több mint 100 000 ember halálát okozva.³⁴ Nem csoda tehát, hogy a tűzoltókat ebben a korszakban a társadalom megbecsült tagjai között tartották számon, és hősként tekintettek rájuk. *Edo no hana wa kaji to kenka*³⁵ kifejezéssel illették őket, azaz „Edo virága tüzes és szilaj”.

A tetoválás gyakorlata a tűzoltók csoportjánál is fontos szerepet játszott. Egyrésről a csoport felé való szolidaritás jelképeként volt értelmezhető, másrésről viszont egyfajta védelmező szereppel is bírt. A tűzoltók körében leginkább a sárkány motívum jelent meg. A sárkány szimbóluma meghatározó szerepet játszik a japán mitológiában. A kínai művészet hatására a sárkánymotívum a japán művészeti hagyománynak is fontos részévé vált. Az ősi kínai filozófia szerint a sárkány a Kelet őrzője, aki magához vonzza a jó szerencsét³⁶. A sárkányok szoros kapcsolatban állnak a vízzel, alakjukat az esővel, tengerrel társították. Ma is megfigyelhető a hagyományos japán építészetben a háztetők sarkain megjelenő sárkány motívuma, mely védelmezi az adott házat a tűzvészeketől. A tűz és a víz (sárkány) ellentétes eleméből következik, hogy a sárkány tetoválás formájában megjelenő motívuma egyfajta közvetítő-védelmező szereppel bírt a tűz és a tűzoltó között. A

5. ábra: Edo-kori tűzoltó kabát

Forrás: The Metropolitan Museum of Art honlapja
<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1983.158a>
(Letöltve: 2012. április 10.)

³⁴ Great Fire of Meireki. http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Fire_of_Meireki. (letöltve: 2012. március 2.).

³⁵ 火事と喧嘩は江戸の花: <http://kotobank.jp>. (Letöltve: 2012. március 2.).

³⁶ Szató Tomoko [2009]: A japán művészet (Dr. Mecsé Beatrix fordítása). Scolar Kiadó, Budapest.

tűzoltók ruházata is tükrözte ezt a filozófiát. Az irezumihez hasonló mintákkal díszítették a többrétegű vastag kabátszerű felöltőt.³⁷

Az 5. ábrán egy edo-korszakbeli tűzoltókabátot láthatunk, melynek mintázata az irezumihez hasonló. A képen Susanoo-no-mikoto és a tengeri szörny harca jelenik meg.³⁸ A lenti képen a Genba Oke edo-korabeli művész képének részlete látható³⁹. A képen jól megfigyelhető a tűzoltók testét beborító színes tetoválás (6. ábra).

6. ábra: Tűzoltótetoválás.
Forrás: Tokiói Edo Múzeum
Fotó: Bereczki Nóra

³⁷ John Stevenson [2001]: One Hundred Aspects of the Moon. Hotei Kiadó, Leiden (272. oldal).

³⁸ The Metropolitan Museum Of Art: Firefighter's Coat with Susanoo-no-mikoto and Sea Monster.
<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1983.158a> (Letöltve: 2012. március 31.).

³⁹ Genba Oke: Water Bucket for extinguishing fire used by firefighters. Fotó: Bereczki Nóra. Helyszín: Tokiói Edo Múzeum.

Edo-korszak vége, az irezumi tilalma

A 18. és 19. században rengeteg viselkedési kódex jelent meg Japánban. A bakufu hatóságok kiáltványokban kérték a chōnin városi lakosságot, hogy hagyjanak fel fényűző életmódjukkal, továbbá tiltották a díszes ruházat viseletét is. Ezek a rendeletek meghatározták, hogy az egyes társadalmi osztályok tagjai milyen házakban élhetnek, milyen ruhákat hordhatnak, illetve hogy hogyan illik viselkedniük. A vidéket sújtó természeti katasztrófák következtében nyomasztó gazdasági helyzet alakult ki. Matsudaira Sadanobu japán daimyō kiáltványt adott ki, melyben fényűzést korlátozó törvényeket fogalmazott meg, továbbá megtiltotta a tetoválás gyakorlatát is. Hiába hoztak azonban rendeleteket a tetoválás ellen, ezeket a mindennapi életben figyelmen kívül hagyták az emberek. A Tempó-időszak reformjai szintén tartalmazták a tetoválás tilalmát.⁴⁰

A 19. század második felében lejátszódó reformsorozat az Edo-korszak végéhez vezetett. Az 1868-as Meiji restaurációnak köszönhetően Japán kinyitotta kapuit a külföldi országok felé, megszüntetve ezzel az ország bezártságát, és megszületett az első alkotmány. Az új kormányzat úgy gondolta, hogy a tetoválás egy barbár szokás, ami Japánt a vezető nyugati nagyhatalmak előtt rossz színben tüntetheti fel, ezért 1872-ben tiltó rendeletet fogalmazott meg a tetoválás ellen.⁴¹ Ettől függetlenül a tűzoltók, kétékezi munkások, gyaloghintó-hordók továbbra sem hagytak fel a tetoválás gyakorlatával. Ezt bizonyítja Isabelle Bird⁴² (1831-1904) angol utazó írása is, aki Japánba is eljutva feljegyzéseket vezetett élményeiről: „*They wore straw sandals, which had to be replaced twice on the way. Blue and white towels hung from the shafts to wipe away the sweat, which ran profusely down the lean, brown bodies. The upper garment always flew behind them, displaying chests and backs elaborately tattooed with dragons and fishes. Tattooing has recently been prohibited; but it was not only a favourite adornment, but a substitute for perishable clothing*”.⁴³

Érdemes megemlíteni, hogy az aggodalmak ellenére, a japán tetoválás nagy népszerűségnek örvendett a nyugatról ékező látogatók, és tengerészek körében is, utat nyitva ezzel a hagyományos japán tetoválás világszinten való elterjedéséhez. Arisztokraták vették igénybe a japán tetováló művészek szolgáltatásait, többek között a

⁴⁰ Conrad Totman [2006]: Japán története. Osiris Kiadó, Budapest. 359. oldal.

⁴¹ Mieko Yamada: Japanese Tattooing from the Past to the Present. <http://tattoos.com/mieko.htm>. (Letöltve: 2012. március 2.).

⁴² Isabella Bird. http://en.wikipedia.org/wiki/Isabella_Bird (Letöltve: 2012. március 2.).

⁴³ Isabella Bird [1880]: Unbeaten Tracks in Japan. www.gutenberg.org/ebooks. (Letöltve: 2012. március 2.).

későbbi V. György angol király is, akinek karjára a híres művész, Hori Chyo egy sárkányt tetovált⁴⁴. Mindezeknek köszönhetően az irezumi Japán határain kívül is ismertté és népszerűvé válhatott.

A második világháború után a tetoválás gyakorlata újra legális lett Japánban, azonban azt a népszerűséget, amit az Edo-korszakban könyvelhetett el, a mai napig sem érte el.

Az irezumi és az ukiyo-e kapcsolata

A technika

Az ukiyo-e, azaz a fametszet készítése egy rendkívül összetett feladatot jelentett, ahol minden egyes munkafolyamatot más-más ember végzett. Először is a mester papírra megrajzolta a kép vázlatát, amelyet később a domború fadúcokra átmásoltak. Ezt követően a különböző színeknek megfelelően kifaragták a dúcokat. Annyi dúc megfaragására volt szükség, ahány színt használtak. Végül pedig a nyomtatás következett, minden egyes színnek megfelelően.⁴⁵ Annak ellenére, hogy többen is dolgoztak egy-egy kép elkészítésén, a sikert végül az a mester könyvelhette el, aki a képet is megrajzolta. Az ukiyo-e faragását végző művészeknek kitörési lehetőség volt a tetoválás-készítése, így sokan új úton próbáltak szerencsét. Nem egy tetováló művész került ki ukiyo-e faragó műhelyekből, hiszen így esélyük nyílt elismerést és ismertséget szerezni. Az

7. ábra: III. Horiyoshi ismert tetováló művész tebori technikája

Forrás: <http://donaldelley.files.wordpress.com/2011/10/tatt-conventio-jazz-yokohama-sights-084.jpg>
(Letöltve: 2012. április 10.)

általuk elkészített tetoválások mozgó reklámfelületet biztosítottak viselőik által. Míg korábban a fa faragása jelentette megélhetésüket, ahol vésőt használtak a fa megmunkálására, ezt követően túvel, azaz *hori*-val alakították az emberi, élő testet.

A japán tetoválás technikáját *tebori*-nak hívják (7. ábra). A *te* 手 jelentése kéz, míg a *bori* a *hori* 彫り, azaz vésés szó zöngésedett formája.

⁴⁴ George V. http://en.wikipedia.org/wiki/George_V. (Letöltve: 2012. március 2.).

⁴⁵ Ukiyo-e: Terebess Ázsia Lexikon. <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/uki.html>. (Letöltve: 2012. március 2.).

A tebori kifejezés tehát a kézzel készített vésést jelenti. Az irezumi készítés egyik legfontosabb eszköze a körülbelül 20cm hosszú bambuszlúd⁴⁶ volt, amelynek végén tucatnyi apró tűt (horit) rögzítettek. A tűk elhelyezkedésének sűrűségétől függően tudtak vékonyabb, illetve vastagabb vonalakat rajzolni, ugyanúgy, mint a festők az ecsettel.

A leggyakrabban használt festékszín a fekete volt, amellyel a kontúrokat is megrajzolták. Emellett 4 fő színt (piros, zöld, indigó, sárga) alkalmaztak, amelyek megfelelő arányú keveréséből bármilyen színt elő tudtak állítani. A kliens először kiválasztotta a megfelelő mintát a mesterrel. Ehhez kitűnő forrást biztosítottak többek között Kuniyoshi Suikoden illusztrációi, illetve más fametszetek mitológiai témái is. Ezt követően egy ecsettel felvitték a bőrre a körvonalakat, melyek mentén a tetováló-eszközként szolgáló bambuszlúddal a művész végighaladt, megalkotva ezzel a fekete kontúrt. A döfősszerű gyors mozdulatok rendkívüli fájdalommal jártak, ezért a tetoválást a bátorság szimbólumaként is értelmezték. A körvonalak megrajzolását követően a megfelelő színekkel a mester kitöltötte a szabad területeket.

Tamabayashi forma és méret szerint 5 kategóriába sorolja a tetoválásokat. Vannak az úgynevezett *mikiri*-k, amelyek a minta határvonalát jelentették. A határvonalak lehetek hullámos minták, babarózsa motívumokkal (*botan-mikiri*), lehetek függőleges, szoros egyenes vonalak (*matsuba-mikiri*), lehetettek töretlen vonalak (*butsu giri*), esetleg fokozatos átmenetek a tetovátlan bőr felé (*bokashi-mikiri*). A *hikae* a vállak és a mellkas felső részének tetoválását, míg a *munawari* a felsőtest teljes tetoválását jelentette. A mellkas középső sávja szabadon maradt, így ha kigombolt felsőben járt az illető, nem volt észrevehető a tetoválás. A *tsubushi* tulajdonképpen az egész felsőtestet befedő tetoválást jelentette, hasonlóan az *eguri*-hoz, amely a nyaki részt kihagyta.⁴⁷ Mindezekből látszik, hogy fontos volt az a szempont, hogy a tetoválást a ruha megfelelő mértékben befedje, ezáltal a minta elrejthetővé vált.

A technikát megfigyelve összességében elmondhatjuk, hogy az ukiyo-e készítésének módszere párhuzamba vonható az irezumi készítésével. Mindkét technika esetén szükséges egy rajzoló eszköz, ami a fametszet esetében egyrészt az ecsetet, másrészt pedig a vésőszerszámot jelenti. Ehhez hasonlóan irezumi készítésekor is előrajzolják a mintát, majd a tű segítségével véglegesítik először a körvonalat, majd a színeket. A színhasználat tekintetében is hasonló módon jár el a két műfaj. Az emberi test

⁴⁶ Ezen kívül használtak még csontot, elefántcsontot, esetleg más faféléket.

⁴⁷ Tamabayashi Seiro [1956]: Irezumi hyaku sugata, Bunsendo, Tokió. (275-280. oldal).

alkotófelületet jelentett a tetováló művész számára ugyanúgy, ahogy a fadúc az ukiyo-e mester számára.

Utagawa Kuniyoshi – Suikoden hősök

Utagawa Kuniyoshi (1797-1862) egyike volt a legelismertebb ukiyo-e művészeknek az Edo-korszakban. 1827-ben felkérést kapott, hogy készítse el a híres kínai történeten alapuló Suikoden irodalmi alkotás ukiyo-e sorozatát. Az ekkor már kiforrott stílussal rendelkező Kuniyoshi létrehozta egyik legismertebb alkotását, *A népszerű Suikoden 108 hőse* címmel. Ebben az alkotásában Kuniyoshi minden egyes hőst külön oldalon ábrázolt, és sokukat közülük az Edo-korszakban olyan divatos irezumivel díszített (8. ábra). Az alkotás nagy népszerűséget szerzett, és a pozitív karakterű hősök tetoválásai tovább népszerűsítették az irezumit a korszakban. Tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy a két műfaj kölcsönösen összekapcsolódott, hiszen hatással volt az irezumi az ukiyo-e kultúrára, elég, ha csak Kuniyoshi fadúcnyomatait tekintjük, de ugyanakkor az ukiyo-e is nagy hatással volt az irezumi fejlődésére, hisz inspirálta a tetováló művészeket, és lenyűgözte a városi lakosságot.

8. ábra: Kuniyoshi Suikoden illusztrációja
Mochakuten Tosen hősről

Forrás: Inge Klompmakers [1998]: *Of Brigands and Bravery, Kuniyoshi's heroes of the Suikoden*.
Hotei Kidaó, Amsterdam.
(71. oldal)

A Kuniyoshi által megalkotott hősök tetoválása leginkább valamilyen állatot, burjánzó mintát, esetleg mitológiai lényt ábrázolt. Azt is érdekes megemlíteni, hogy maga Kuniyoshi is rendelkezett a hátán egy irezumival,⁴⁸ ami tovább magyarázza a tetováláshoz való kitüntetett figyelmét. Az eredeti kínai írás hat olyan hőst említett, akiknek testét tetoválás díszítette, ezzel szemben Kuniyoshi 15 tetovált hőst jelenített meg ukiyo-e sorozatában. Az átlagemberek rajongtak Kuniyoshi tetovált hőseiért, akik az igazságtalan hatalommal szemben léptek fel a szegények védelmében. Az Edo-

⁴⁸ Inge Klompmakers [1998]: *Of Brigands and Bravery*. Hotei Publishing, Amsterdam.

korszak városi lakosai azonosultak a történetek hőseivel, és a kínai történetben megjelenő igazságtalan központi uralmat Tokugawa shogunátus elnyomó hatalmával állították párhuzamba. Kuniyoshi alkotásai annyira meghatározóak voltak, hogy sok tetováló mester még a mai napig is inspirációként használja a képeit.

9/a ábra: Utagawa Kuniyoshi inspirálta tetoválás

A jobb oldali képen (9/a. ábra) Utagawa Kuniyoshi által megörökített jelenet, Sagi-no-ike Heikuro küzdelme látható egy óriáskígyóval a Sayama-tónál, Kawachi tartományban⁴⁹. A bal oldali képen⁵⁰ Horikin, híres japán tetováló művész alkotása látható, akit Kuniyoshi alkotása ihletett meg.

9/b. ábra:

⁴⁹ Sagi-no-ike Heikuro Wrestling a Giant Snake: Fuji Arts. <http://www.fujiarts.com/cgi-bin/item.pl?item=205617>. (Letöltve: 2012. március 3.).

⁵⁰ Heikuro and serpent. <http://creative4life.tumblr.com/post/5803579743>. (Letöltve: 2012. április 21.).

A 9/b. ábra bal oldalán⁵¹ Matti Sedholm, művésznevén Horimatsu svéd tetoválóművész alkotása látható. A művész Kuniyoshi Suikoden hősei közül örökítette meg Rorihakuchoo Choojun hőst (jobb oldali kép), aki átküzdi magát a Yuukin víz-kapuján a Kooshuu kastély közelében. A jelenet a Suikoden 118-dik fejezetében látható.

Összességében láthatjuk, hogy az ukiyo-e fametszetek az irezumi meghatározó alapját jelentik. Hatásuk oly erős, hogy a mai napig, szerte a világon tetováló művészek alkotásainak alapját képezik.

Az irezumi és a művészet

Az irezumi kultúra hagyománya több száz évre nyúlik vissza. Értéke és funkciója mindvégig ambivalens érzéseket keltett az emberekben. A mai napig is negatív érzése támad sok embernek a tetoválás szó hallatán. A tetoválás és ugyanúgy az irezumi, sose tudott integrálódni a modern társadalmakba, mindig periférián helyezkedett el, a szubkultúra részét képezve. Szélsőséges véleményekkel szóltak, és szólnak róla a mai napig is. Még mindig megköveteli a társadalom, hogy eltakarjuk, elfedjük, elrejtjük ezeket a testdíszítéseket. A tetoválás ősidők óta létezik, mégis mi az oka, hogy oly sokan elzárkóznak előle? Nem lehetne az irezumit egyszerűen egy műalkotásnak tekinteni, ami az élő emberi testen fejezi ki mondanivalóját? Mégis mi a művészet, és ki szabja meg a művészet határait? „Mi (...) a művészet? - Ez a mértéktelenül szabad valami, amelynek egyetlen feltétlen kötöttsége sincs, de határtalan szabadságában akármilyen kötöttséget elbír? Szépséggé rögzített emberi megnyilvánulás.”⁵²

Az irezumi véleményem szerint mindenképpen művészetnek tekinthető. A művész maga a tetováló mester, aki a tebori technika, a hari illetve a színek eszközpalettáját alkalmazva hoz létre művészi alkotást. Az emberi test szolgálja az alkotófelületet ugyanúgy, mint a festőművésznek a vászon. Koya Abe⁵³ kortárs képzőművész szerint az irezumi és az ukiyo-e is fontos eleme a japán képzőművészetnek, és szorosan összefonódnak egymással. Kapcsolatuk leginkább az érme két oldalához hasonlítható, ahol a fényesebbik oldal az ukiyo-e, ami a nyilvánosságnak megmutatkozik, míg az irezumi az árnyékos oldal, ami inkább elrejtőzik a tömeg elől. A fény és az árnyék

⁵¹ Rorihachuko Cho JUn - Horimatsu Irezumi Adaption. <http://horimatsu.blogspot.com/2009/10/rorihachuko-cho-jun-horimatsu-irezumi.html> (Letöltve: 2012. március 24.).

⁵² Weöres Sándor

⁵³ Koya Abe: Digital Art Chapter 5: Analogies. http://www.koyaabe.com/docs/state_5.html (Letöltve: 2012. április 21.).

összetartoznak egymással, de mégis más a helyzetük, ugyanis a fényt sokkal értékesebbnek ítélik meg, mint a sötétséget.

A test és a vászon párhuzamba állítása nemcsak az irezumi és az ukiyo-e esetében figyelhető meg. Mind a képzőművészetben, mind az irodalomban, mind pedig a filmművészetben sorra jelennek meg olyan alkotások, melyek ezt a témát feszegetik. Példaként szeretném megemlíteni Ronald Dahl norvég származású író meglepő novelláját, a Bört (1980), amely a művészet-tetoválás-test kapcsolatát mutatja be:

„Félelmetes látvány volt. Egész háta, a válla csúcsától a gerince tövéig egyetlen színorgia – arany és zöld és kék és lila és fekete. Oly sűrű volt a tetoválás, hogy vastagon felrakott festéknek hatott. A fiú nyomon követte az eredeti ecsetvonásokat, végig kitöltötte, és csodálatos művészettel úgy használta fel a gerincoszlopot és a lapockák kitiüremkedését, hogy részévé váltak a kompozíciónak”.⁵⁴

Érdekesnek tartom továbbá megemlíteni Tanizaki Junichirō Tetoválás című elbeszélését (1910) is, amely egy egykori ukiyo-e művészről, Seikichirōról szól, aki hivatását feladva tetováló művészként folytatta életét. Seikichi egy ukiyo-e alapján elkészítette mesterművét egy elkábított gésa hátán. A testen létrehozott műalkotás a gésa személyiségét átformálva „életre kelt”. Tanizaki alkotása oly népszerűségnek örvendett, hogy több filmfeldolgozás is készült belőle.

A test alkotófelületként való értelmezése a kortárs alkotóművészek körében is meghatározó. Sorra nyílnak meg világszerte olyan kiállítások, ahol az emberi test újraértelmezése kerül a középpontba.

Kérdőíves felmérés az irezumi és a művészet kapcsolatáról

2010 és 2011 között felmérést végeztem 50 magyar és 50 japán egyetemista között, akiknek átlagéletkora 20 év volt. A felmérésben arra voltam kíváncsi, hogy mi a véleményük az irezumi és a művészet kapcsolatáról. A válaszok megoszlását a két ország hallgatói között a Fisher-tesztrel⁵⁵ elemeztem. A kérdőívre adott válaszok érdekes módon a két nemzet esetében igen eltérő eredményeket mutattak.

Arra a kérdésre, hogy az irezumire, azaz a japán tetoválásra gondolva, pozitív vagy negatív érzéseik támadnak-e, a magyar diákok több mint 70 százaléka azt válaszolta, hogy pozitív, míg a japán diákoknak csak a fele adta ezt a választ (1. táblázat).

⁵⁴ Ronald Dahl [1982]: Szuperpempő, Bőr. Európa Könyvkiadó, Budapest. (55. oldal).

⁵⁵ Fisher's exact test. http://en.wikipedia.org/wiki/Fisher's_exact_test. (Letöltve: 2012. Április 21.).

Milyen érzés fogja el?	Magyar	Japán
Pozitív érzések	36	25
Negatív érzések	14	25

1. Táblázat: Érzések különbsége a magyar és japán diákok esetében

Fisher teszt: $P=0,04$ azaz a két nemzet közötti különbséget a véletlen legfeljebb 4% valószínűséggel okozhatta.

Arra is kíváncsi voltam, hogy mi az a 3 szó, ami eszükbe jut az irezumiról. A japánok esetében a válaszadók zöme a yakuzára, fájdalomra, félelemre asszociált, míg a magyarok leginkább a yakuza, színes, bonyolult, tradicionális, illetve művészet szavakra gondoltak. A japán diákok közel fele gondolta azt, hogy az irezumi művészetnek tekinthető, míg a magyarok közül egy válasz kivételével mindenki művészetnek tekintette a hagyományos japán tetoválást (2. táblázat).

Művészetnek tekinthető?	Magyar	Japán
Igen	49	29
Nem	1	21

2. Táblázat: A művészeti jelleg megítélése

Fisher-teszt: $P<0,001$ azaz a két nemzet közötti különbséget a véletlen kevesebb, mint egy ezrelék valószínűséggel okozhatta.

A magyarok 80 százaléka szépnek tekinti az irezumit, ezzel szemben a japán diákoknak mindössze 30 százaléka gondolta azt, hogy az irezumi szép (3. táblázat).

Szépnek találja?	Magyar	Japán
Igen	40	17
Nem	10	33

3. Táblázat: Esztétikai megítélés

Fisher-teszt: $P<0,001$ azaz a két nemzet közötti különbséget a véletlen kevesebb, mint egy ezrelék valószínűséggel okozhatta.

Mindezen eredmények azt mutatják, hogy a két nemzet gondolkodása az irezumiról igen eltérő. A magyar diákok inkább kötötték össze a hagyományos japán tetoválást a tradícióval, a művészettel, hagyományokkal. Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy a magyar diákok nem találkozhattak a való életben a hagyományos japán tetoválással, nem része a kultúrájuknak. A japán diákok ezzel szemben az irezumit nagy mértékben összekapcsolták a yakuzák világával, hiszen a modern Japánban az irezumi a yakuzák körében igen népszerű, és kevesen ismerik az irezumi közel 500 éves hagyományának átfogó történetét.

De mi is a helyzet a yakuzákkal? Miért kapcsolta össze szinte az összes japán diák az irezumi fogalmát a japán maffia tagokkal? Az irezumi készítésének folyamata rendkívül fájdalmas procedúra. A yakuzák esetében egy teljes testes tetoválás a bátorság és fájdalomtűrő képesség szimbólumaként jelenik meg. Továbbá egy ilyen tetoválás elkészítése igen drága művelet, ezért nem engedhette meg akárki magának. A különböző minták, szimbólumok pedig jelezhatték az egyes yakuza csoportokat, így megkülönböztető funkciójuk is volt. Nem csoda tehát, ha a japán társadalomban az irezumire asszociálva negatív fogalmak jutnak az emberek eszébe. Olyannyira kialakult a félelem az emberekben, hogy a mai napig is a hagyományos japán fürdőkben, az *onsen*ekben tiltják a tetovált emberek megjelenését. Minden év májusában Tokió Asakusa negyedében megrendezésre kerül a Sanja-fesztivál, ahol az odalátogatóknak lehetőségük nyílik megtekinteni a yakuza tetoválásokat (10. ábra).

10. ábra: Sanja-fesztivál, Tokió
Forrás: Wikipedia: Sanja Matsuri
http://en.wikipedia.org/wiki/Sanja_Matsuri
(Letöltve: 2012. április 10.)

Takahiro 'Horitaka' Kitamura

„Tanuld meg mestered világát, majd oldozd el magad tőle és alkossd meg a sajátodat!”⁵⁶

Azért hogy mélyebben megérthessem az irezumi kultúráját, 2012. februárjában interjút készítettem Takahiro Horitaka Kitamura japán származású tetováló művésszel (11. ábra). Horitaka Kitamura Japánban született, azonban Amerikában, California államban nőtt fel. Már fiatal korában elkezdte érdekelni őt a tetoválás kultúrája. 1999-ben Japánba, Yokohamába utazott, ahol a híres tetováló művész III. Horiyoshi tetoválást készített a hátára. Jó viszony alakult ki a két művész között, és Horiyoshi tanítványává fogadta. Horitaka úgy gondolta, ahhoz hogy igazán jó művész válhasson belőle, meg kell

11. ábra: Takahiro Horitaka Kitamura
Forrás: Eye Magazon Entertainment Guide 2008.
Október. (Címlap)

tanulnia a tebori technikát. Tízévnnyi tanulást és tapasztalatgyűjtést követően Horiyoshi művésznevet adományozott neki, így kapta a Horitaka nevet, és vált a „Horiyoshi-család” tagjává. A japán művészettörténetben gyakori az a jelenség, amikor a mester tanítványának nevet adományoz. Ez megfigyelhető az ukiyo-e iskolák esetében is, példának véve az Utagawa iskolát, ahonnan számtalan művész került ki, többek között a már korábban említett Utagawa Kuniyoshi is. A tetováló művészeknél a művésznevek esetében gyakran a Hori áll előtagként, ami a *horu* azaz vésés igéből eredeztethető. Ilyen módon kapta Kitamura a Horitaka előnevet Horiyoshitól, ami nagyon nagy megtiszteltetésnek számít. Tíz év gyakorlatot és tapasztalatgyűjtést követően Horitaka eltávolodott mesterétől, ezért visszatért Amerikába, ahol 2002-ben San José japán lakta negyedében megnyitotta saját műhelyét.

A Horitakával folytatott interjúm során azt próbáltam megérteni, hogyan gondolkodik a művész az irezumi és a művészet kapcsolatáról. Horitaka kifejtette, hogy

⁵⁶ Takahiro 'Horitaka' Kitamura: Tatowier Magazin, October 2004. Fordította: Bereczki Nóra.

ő mindenképpen művészetnek tekinti az irezumi gyakorlatát. Megemlítettem neki, milyen eltérő eredményeket kaptam az általam végzett felmérés során a japán, illetve a magyar diákok esetében. Véleménye szerint azért gondolkodnak a japánok és a magyarok az irezumi kultúráról eltérő módon, mivel a tetoválásról alkotott kép a két nemzet esetében eltérő. Szerinte a magyar diákok nem társadalmi kontextusban értelmezik az irezumit, ezért nem rendelkeznek előítéletekkel, ellentétben a japán diákokkal, akik közül sokan az irezumi szó említésekor a bűnözésre asszociálnak. Ez véleménye szerint leginkább a japán kormánynak, illetve médiának köszönhető, akik ezt hangsúlyozzák. Horitaka szerint az utóbbi évtizedekben az irezumi a szubkultúra részévé vált. A tetováló művész, akit III. Horiyoshi mellett leginkább az Edo-korszak alkotói (pl. Kuniyoshi) inspirálnak, nem tudja elképzelni, hogy mi az irezumi jövője, viszont kifejtette, hogy az irezumi kultúra él, akkor is, ha manapság sokszor divattal „hígított”. Szerinte mindig lesz egy olyan réteg, akit komolyan megérint az irezumi kultúrája, és ő annak él, hogy ezeknek az embereknek örömet okozzon alkotásaival (12. ábra). Számára az a legfontosabb, hogy a vendég szeresse az elkészült alkotást.

12. ábra: Horitaka Kitamura alkotás közben, alkalmazva a tebori technikát.
Forrás: Tattoo Life 24. szám: Horitaka: Spreading Japanese Culture

Merre tovább?

Az irezumi az Edo-korszakban élte fénykorát. A Meiji-korszakban hozott irezumi-ellenes törvények igaz nem temették el az irezumi hagyományt véglegesen, de azt a népszerűséget, amit a Tokugawa-shōgunátus alatt elért az irezumi, a mai napig sem sikerült visszaszereznie. Mégis milyen jövő vár erre a különleges művészeti ágra?

Olyan világban élünk, ahol az emberek nem engedhetik meg maguknak, hogy testüket tetoválással borítsák be. Ezzel könnyen előítéletek áldozataivá válnának, mivel az emberek első találkozáskor a külső megjelenés alapján ítélik meg társaikat. Amellett, hogy sokak számára negatív jelentést is hordoz a tetoválás, igen költséges és nagy fájdalommal járó műveletnek tekinthető. Ezek szerint az irezumi „kihalásra” ítéltetett? Semmiképpen sem. A társadalomban szerte a világon még mindig van egy szűk réteg, akik számára ez a fajta önkifejezési mód fontos szerepet játszik, és nemcsak a japán nemzetiségűek között. Továbbá érdekes módon egy újfajta trend kezd kialakulni, sőt tulajdonképpen azt is mondhatjuk, hogy egy sok száz éves hagyomány születik újjá. Mit is jelent ez? Az Edo-korszakban a ukiyo-e inspirálta tetoválások nemcsak a bőrön nyertek új formát. Ez a fajta díszítési mód olyannyira népszerű volt a korszakban, hogy a ruházatot, a kabátszerű felöltöket is az irezumi mintára emlékeztető motívumokkal díszítették. Azaz elmondhatjuk, hogy az öltözködés területén is változásokat eredményezett. Továbbá érdekes azt is megemlíteni, hogy 1904-ben Kawachi Hanshichi *tabi* (hagyományos japán kétujjas zokni) készítő kifejlesztett egy speciális pamutharisnya-félét, amelyet a kabuki színházak színészei viseltek, és olyan hatást keltettek, mintha igazi tetoválás fedné testüket.⁵⁷ Tehát a tetovált motívumok a ruházaton is megjelentek, és divatot indítottak el vele. A mai világban sok tetováló művész új területtel bővíti portfólióját, és saját márkás ruhaneműket kezd el gyártani, egyedi tervezésű motívumokkal, amik a tetoválásra emlékeztetnek. Ennek egyrésről nyilván üzleti oka van, hiszen így növelik bevételi forrásait, viszont más részről, ez egy módja annak, hogy a művészek által megfestett motívumok „életben maradjanak”. Igaz, erről a tetoválóművészek véleménye eltérő. Sokan gondolják azt, hogy ez a fajta új trend a hagyomány megszenségtelenítése, és elítélik ezt az új irányvonalat.

Japán egyik jelenleg is dolgozó leghíresebb tetováló művésze a már korábban is említett 66 éves III. Horiyoshi (eredeti nevén Yoshihito Nakano). 2010 decemberében személyesen is sikerült vele találkoznom yokohamai tetováló műhelyében, azonban

⁵⁷ Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden. (81. oldal).

egészségi állapota nem engedte meg, hogy hosszabban elbeszélgessek vele. Horiyoshi, aki fiatal korában maga is yakuza tag volt, profi szinten űzi az irezumi hagyományos technikáját, és világszinten elismerően nyilatkoznak munkásságáról. Horiyoshi azonban új irányba is nyitott, és 2008-ban az alkotásai által inspirált divatmárka született meg (13. ábra). A New York Times azt nyilatkozta a művész kollekciójáról, hogy „egy élő legendán alapuló nagyszerű új vonal”. A híres divatmagazin, a Vouge szerint „A III. Horiyoshi egy olyan címke, amin érdemes a szemünket tartani”. A tetoválóművész alkotásain keresztül megalkotott ruhadarabokat és kiegészítőket már szerte a világban megvásárolhatják az emberek, ezzel is egy új úton gördítve tovább az irezumi hagyományát.

13. ábra: Horiyoshi inspirálta ruhaneműk

Forrás: <http://www.fashionedits.com/blog/designers-agents-breakout-star-horiyoshi-the-third>
(Letöltve: 2012. április 10.)

Összegzés

Az emberi test és a művészet kapcsolata egyidős az emberiséggel. Nincs olyan társadalom, ahol a test díszítésének valamilyen formája ne jelent volna meg. A testet fedő bőr, az emberi külső a szocializáció egyfajta jelképes színtereként értelmezhető. Az öltözködés és a test díszítése hozzátartozik az identitás formálásához, és a közösséghez tartozás egy meghatározó elemeként értelmezhető. A bőr egy határfelület a személyes belső és a külvilág között. Az Edo-korszakban, amikor kiteljesedett az irezumi kultúra nem csupán holmi lázadásból, divatból tetoválták magukat a városi réteg tagjai. Fontos eszmék, személyiség-, és közösségformáló jelentések is meghúzódtak az irezumi kultúra mögött. Mialatt kutattam a hagyományos japán tetoválás történetét, számtalan, a japán kultúrához kapcsolódó egyéb értékes tényezőt is megtanulhattam. Azáltal, hogy feldolgoztam a témát, rádöbbsentem, hogy milyen mély és releváns részét alkotja az irezumi hagyománya a japán kultúrának.

Dolgozatom célja volt egy átfogó képet adni az irezumi tradícióról, hangsúlyozva az irezumi és az ukiyo-e művészeti ágak szoros kapcsolatát. A történelmi áttekintéssel és az írásos emlékek vizsgálatán keresztül megismerhettük a hagyományos japán tetoválás történelmi előzményeit. Az irezumi kultúrája több évezredes hagyományokra épülve érte el virágkorát az Edo-korszakban, ahol kiteljesedhetett. Az Edo-korszak nyújtotta lehetőségek tárházát kihasználva az irezumi kultúra tökélyre fejlődhetett. Az ukiyo-e és

az irezumi ugyan egymás mellett bontakozott ki, és hatott egymásra, mégis két külön irányba vált szét. Az ukiyo-e kultúra a mai napig világszinten is elismert, tiszteletet élvező művészeti ág. Ezzel szemben az irezumi a Meiji-korszakban hozott betiltó törvények bevezetésével a japán kultúra és művészet perifériájára szorult, kevesen ismerik értékes hagyományát, történetét.

Hogy mit hoz a jövő, senki sem tudhatja. Mindenesetre úgy gondolom, az irezumi kultúra a jövőben is meghatározó elemként jelen lesz a japán művészet egyik mellékágán, összekapcsolódva az ukiyo-e kultúrával. A régi-új trend, azaz az öltözködés és a divat kultúrájában elfoglalt szerep egy új lehetősége a hagyományos japán tetoválás újjáéledésének. Olyan népszerű, mint amilyen az Edo-korszakban volt, már nem lesz az irezumi, azonban fontosnak tartom, hogy megismerjük ezt a művészeti irányt is, hiszen rengeteget tanulhatunk ezáltal a japán kultúráról.

Remélem, hogy dolgozatom hozzájárult ahhoz, hogy a tetoválást új kontextusban is értelmezhessük, és megérthessük a mögötte húzódó értékes filozófiát. A művészet néha meglepő, és néha ott bukkan fel, ahol nem is várnánk. „A művészet lemossa a lélekről a mindennapok porát.”⁵⁸

⁵⁸ Pablo Picasso

Japán nyelvű összefoglaló

日本語の要約

論文

刺青と美術の関係

人類の歴史は約十万年であるといわれています。この間、世界が急速にかわりました。国がほろびて、新しい国が生まれました。昔のことを考える事はたいへん重要です。美術は人類の誕生からありますから太古の昔を我々に考えさせてくれます。美術は文化と深く関わっていますが、たいへん複雑なものです。論文では、現代的な問題と比べて刺青について書きました。具代的には、1. 江戸時代までの刺青歴史、2. 江戸時代での刺青の黄金時代、3. 刺青や浮世絵や美術の関係について論じました。

刺青とは針や刃物で皮膚を傷つけ、肌に墨の色料を刺し入れ、文字や絵画などを描くことです。日本の伝統的な刺青の技術にはたいへん古い歴史があります。刺青は、おそらく縄文時代にまで遡ることができ、当時は、呪術的な意味がありました。土偶と言う粘土の人形は顔に刺青を施したような模様があります。土偶は今から約5000年前に作られました。中国の「魏志倭人伝」にはさらに、日本人が刺青をすると書いてありました。『古事記』と『日本書紀』でも日本人と刺青の関係についてさまざまな記述があります。古墳時代に刺青は不定的なイメージを持ちました。刑罰として刺青を使いました。例えば額に「犬」の漢字を施しました。これは墨刑と言うものです。17世紀の終わりに墨刑はなくなり、装飾的な刺青が人気になりました。現代に続く日本の伝統的な刺青文化は、江戸時代中期に生まれました。江戸時代に日本の社会が変化し、戦争がなかったため、経済は開花し、市民は豊かになりました。この時代は刺青の黄金時代でした。人々は体に浮世絵の絵をほらせました。特に雲助や火消しの間で刺青は人気になりました。背中に大きい刺青をしていました。完成まで何年も掛り、値段もたいへん高かったです。手彫りと呼ばれる技法が使われました。手彫りは、柄の先で針を束ね、手を動かして、肌に墨を入れる物です。浮世絵は刺青にインスピレー

ションを与えたのですが、逆に刺青も浮世絵の画家にインスピレーションを与えたのでした。

18世紀に浮世絵が日本全国で人気になりました。多くの出版物が浮世絵で飾り付けられました。浮世絵は刺青の文化も変えました。有名な中国の小説の『水滸伝』の挿絵の中にも、刺青をした好漢が数多くいました。しかし、どうしてヤクザが刺青を彫らせるようになったか？刺青の彫り方はすごく痛いので、これは勇気の証明でした。それから刺青はきえないので、遺族意識のためでした。

19世紀に日本は西洋に開国し、新しい新政府は、外国人が刺青について野蛮だというイメージを持つ恐れがありました。明治政府は、近代国家としての体面を保つために、法律を作りました。この法律で、刺青は禁止になりました。しかし、刺青は西洋から来た人の間で人気になりました。横浜では刺青の店が密に営業していました。第二次世界大戦後日本の法律は変わりましたので、刺青がまた出来るようになりました。

日本の伝統的な刺青の技術にはたいへん古い歴史があり、現代でも社会や文化や美術において重要な部分であります。論文では、刺青の機能の変化、浮世絵と刺青の関係、刺青の芸術性、刺青の将来についてハンガリー語や英語や日本語の書籍や論文、新聞記事を使いました。そして江戸時代の浮世絵、特に歌川国良の「水滸伝挿絵」を分析しました。横浜の刺青博物館や江戸東京博物館や東京国立博物館で刺青に関する資料を集めました。さらに50人の日本人の学生と50人のハンガリー人の学生に刺青に関するアンケートをしました。このアンケートで刺青や美術や文化の関係について調査しました。このアンケートによって、ハンガリーと日本人の学生の間で刺青に対する意見に大きな隔たりがあることが分かりました。そのうえで、三代目彫りよしの刺青工房で、彫りよしと弟子の彫たか（北村隆大）にインタビューをしました。三代目彫りよしと彫たかも刺青は美術と主張していました。

私は刺青は美術だと思いますが美術の意味は主観的だから、意見は人によって違います。どうしてでしょうか？刺青について人の考え方は違います。世界で国や文化や年齢や鑑賞力などが人によって違うからだだと思います。刺青は現代の美術だと思いますが、世論がわかれます。

Irodalomjegyzék

Könyvek:

- Collcut-Jansen-Kumakura [1997]: A Japán világ atlasza. Helikon Kiadó, Budapest.
- Dahl, Ronald [1982]: Szuperpempő, Bör. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Gell, Alfred [1993]: Wrapping in Images: Tattooing in Polynesia, Clarendon Press. Oxford.
- Klompmakers, Inge [1998]: Of Brigands and Bravery, Kuniyoshi's heroes of the Suikoden. Hotei Kidaó, Amsterdam.
- Ko-dzsi-ki „Régi történetek feljegyzései” Kazár Lajos fordítása. [1982]. Magyar történelmi társulat, Sydney.
- Miyashita Kikuro [2008]: Irezumi to nūdo no bijutsushi: Edo kara kindai e. Nippon Housō Shuppan Kyokai, Tokió.
- Richie, Donald and Ian Buruma [1980]: The Japanese Tattoo. New York and Tokyo.
- Roger J. Davies – Osamu Ikeno The Japanese Mind, Tuttle Publishing, Singapore.
- Sato Tomoko [2009]: A japán művészet (Dr. Mecsai Beatrix fordítása). Scolar Kiadó, Budapest.
- Sato Yojin [1973]: Senryu Yoshiwara fuzoku ezu. Shibundo, Tokió.
- Stevenson, John [2001]: One Hundred Aspects of the Moon. Hotei Kiadó, Leiden.
- Tamabayashi Seiro [1956]: Irezumi hyaku sugata, Bunsendo, Tokió.
- Totman, Conrad [2006]: Japán története. Osiris kiadó, Budapest.
- Van Gulik, W. R. [1982]: Irezumi. E. J. Brill, Leiden.
- Vihar Judit [1994]: A japán irodalom rövid története. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.

Internetes források:

- Az otokodate jelentése. Weblio: 男伊達.
<http://www.weblio.jp/content/%E3%81%8A%E3%81%A8%E3%81%93%E3%81%A0%E3%81%A6> (Letöltve: 2012. március 31.).

- Emil Rangholm Larsen: Omiai – Tradition vs. Love.
<http://news.asianstudies.dk/2009/09/omiai-tradition-vs-love>. (Letöltve: 2012. április 21.).
- Encyclopedia Britannica: Joei Shikimoku.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/304391/Joei-Shikimoku> (Letöltve: 2012. március 24.).
- Fisher's exact test. http://en.wikipedia.org/wiki/Fisher's_exact_test. (Letöltve: 2012. Április 21.).
- George V. http://en.wikipedia.org/wiki/George_V. (Letöltve: 2012. március 2.).
- Great Fire of Meireki. http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Fire_of_Meireki. (Letöltve: 2012. március 2.).
- Heikuro and serpent. <http://creative4life.tumblr.com/post/5803579743>. (Letöltve: 2012. április 21.).
- Isabella Bird. http://en.wikipedia.org/wiki/Isabella_Bird (Letöltve: 2012. március 2.).
- Isabella Bird [1880]: Unbeaten Tracks in Japan. www.gutenberg.org/ebooks. (Letöltve: 2012. március 2.).
- 火事と喧嘩は江戸の花: <http://kotobank.jp>. (Letöltve: 2012. március 2.).
- Koya Abe: Digital Art Chapter 5: Analogies.
http://www.koyaabe.com/docs/state_5.html (Letöltve: 2012. április 21.).
- Kuni Olfami: African Tribes. www.african-tribes.org (Letöltve: 2012. április 10.).
- Mieko Yamada: Japanese Tattooing from the Past to the Present.
<http://www.tattoos.com/mieko.htm>. (Letöltve: 2012. április 21.).
- Rorihachuko Cho JUn - Horimatsu Irezumi Adaption.
<http://horimatsu.blogspot.com/2009/10/rorihachuko-cho-jun-horimatsu-irezumi.html>
(Letöltve: 2012. március 24.).
- Sagi-no-ike Heikuro Wrestling a Giant Snake: Fuji Arts. <http://www.fujiarts.com/cgi-bin/item.pl?item=205617>. (Letöltve: 2012. március 3.)
- Suzutayu: Who Were the Emishi. <http://www.emishi-ezo.net/WhoEmishi.htm>.
(Letöltve: 2012. március 24.).
- The Metropolitan Museum Of Art: Firefighter's Coat with Susanoo-no-mikoto and Sea Monster. <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1983.158a> (Letöltve: 2012. március 31.).

- The Nihon Shoki Wiki – Home: Nihon Shoki. <http://nihonshoki.wikidot.com> (Letöltve: 2012. február 8.).
- Ukiyo-e: Terebess Ázsia Lexikon. <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/uki.html>. (Letöltve: 2012. március 2.).

Folyóiratok:

- Takahiro 'Horitaka' Kitamura: Tatowier Magazin, October 2004

Táblázatok:

1. **Táblázat:** Érzések különbsége a magyar és japán diákok esetében
2. **Táblázat:** A művészeti jelleg megítélése
3. **Táblázat:** Esztétikai megítélés

Ábrák:

1. **Ábra:** Dogū agyagfigura. Forrás: Japán Nemzeti Múzeum. Fotó: Bereczki Nóra
2. **Ábra:** A különböző büntetőtetoválások a karon. Forrás: Yokohama Tattoo Museum. Fotó: Bereczki Nóra
3. **Ábra:** Irebokuro. Forrás: Tamabayashi Seiro [1956]: Irezumi hyaku sugata, Bunsendo, Tokió. (14. oldal)
4. **Ábra:** Kuniyoshi Suikoden illusztrációja Rooshi Ensei hősről. Forrás: Inge Klompmakers [1998]: Of Brigands and Bravery, Kuniyoshi's heroes of the Suikoden. Hotei Kidaó, Amsterdam. (159. oldal)
5. **Ábra:** Edo-kori tűzoltó kabát. Forrás: The Metropolitan Museum of Art honlapja. Forrás: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1983.158a> (Letöltve: 2012. április 10.)
6. **Ábra:** Tűzoltótetoválás. Forrás: Tokiói Edo Múzeum. Fotó: Bereczki Nóra
7. **Ábra:** III. Horiyoshi ismert tetováló művész tebori technikája. Forrás: <http://donaldelley.files.wordpress.com/2011/10/tatt-conventio-jazz-yokohama-sights-084.jpg> (Letöltve: 2012. április 10.)
8. **Ábra:** Kuniyoshi Suikoden illusztrációja Mochakuten Tosen hősről. Forrás: Inge Klompmakers [1998]: Of Brigands and Bravery, Kuniyoshi's heroes of the Suikoden. Hotei Kidaó, Amsterdam. (71. oldal)

9/a. Ábra: Kuniyoshi inspirálta tetoválás. Heikuro and serpent.

<http://creative4life.tumblr.com/post/5803579743>. (Letöltve: 2012. április 21.)

9/b. Ábra: Kuniyoshi inspirálta tetoválás. Rorihachuko Cho JUn - Horimatsu Irezumi

Adaption. <http://horimatsu.blogspot.com/2009/10/rorihachuko-cho-jun-horimatsu-irezumi.html> (Letöltve: 2012. március 24.)

10. Ábra: Sanja-fesztivál, Tokió. Forrás: Wikipedia: Sanja Matsuri. Forrás:

http://en.wikipedia.org/wiki/Sanja_Matsuri. (Letöltve: 2012. április 10.)

11. Ábra: Takahiro Horitaka Kitamura. Forrás: Eye Magazin Entertainment Guide 2008.

Október. (Címlap)

12. Ábra: Horitaka Kitamura alkotás közben, alkalmazva a tebori technikát. Forrás:

Tattoo Life 24. szám: Horitaka: Spreading Japanese Culture

13. Ábra: Horiyoshi inspirálta ruhaneműk. Forrás:

<http://www.fashionedits.com/blog/designers-agents-breakout-star-horiyoshi-the-third>
(Letöltve: 2012. április 10.)